

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА
МОГИЛИ**

Загарій Надія Володимирівна

УДК 342.511 (477)

**МІСЦЕ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І
ПРОТИВАГ**

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеню «Магістр»
спеціальність 081 «Право»

Науковий керівник: д.ю.н., професор
(б.в.з.) Грицаєнко Л.Р.

Рецензент: к.ю.н., доцент Коваль А.А.

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проголошення Україною курсу на євроінтеграцію передбачає розбудову демократичної, соціальної, правової держави. Першим кроком на цьому шляху стало закріплення у ст.3 Конституції України положення про те, що людина, її честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю. Утвердження прав і свобод людини є головним обов'язком держави. А гарантом дотримання даного положення є Президент України.

Обраний нашою державою шлях розвитку реалізуються через реформи різних сфер суспільного життя, зокрема, політичної, економічної, соціальної, судової тощо, у зв'язку з чим важливого значення набуває питання визначення ролі та ефективності діяльності Президента України, його місця у системі органів державної влади. Наразі Основним законом, в Україні закріплено парламентську-президентську форму республіки, за якою Президентові належать широкі повноваження та важелі впливу. Крім того, на главу держави покладаються сподівання суспільства та міжнародних партнерів у вирішенні багатьох політичних та соціально-економічних проблем України. Зазначені проблеми, а також збільшення значення людини як творця політичних реалій і активного учасника громадянського суспільства, вимагають поглибленого вивчення конституційно-правового статусу, функцій і повноважень Президента України як глави держави та визначення його місця у системі стримувань і противаг й ролі у побудові правової, демократичної, соціальної держави.

Сукупність вищезазначених чинників визначають актуальність обраної теми і своєчасність її дослідження.

Ступінь дослідженості теми. Інститут Президента у різні часи цікавив широке коло науковців-істориків, політологів, фахівців різних галузей права. Теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження даної проблеми висвітлені у наукових працях Ю.Бисаги, Ф. Бурчака, О.Бойко, М.

Кармазіної, С. Серьогіної, Ю. Тодики, М. Томенка, В. Шаповала, В. Шатіла, В. Яворського, О. Ярмиша. Значний внесок у дослідження інституту президентства в механізмі державної влади зробили відомі вчені В. Авер'янов, Н. Адамович, Д.Бєлов, О.Городецький, О. Сінкевич, Н. Плахотнюк, В.Ф. Погорілко, О.Фрицький, Н. Шукліна та інші. Проте нагальність проблем організації й функціонування державної влади в умовах реформаційних і євроінтеграційних процесів вимагають поглибленого дослідження інституту президента в Україні, що підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Мета і завдання. Основна мета магістерської роботи полягає в тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства, конституційної практики та доктринальних джерел визначити роль Президента України у системі стримувань і противаг та у розбудові демократичної, правової європейської держави.

Мета дослідження зумовила постановку і розв'язання окреслених завдань:

- визначити поняття, місце і роль Президента України в системі органів державної влади;
- надати характеристику становлення інституту Президента в Україні;
- дослідити особливості порядку обрання Президента України і вимоги, які висуваються до його кандидатури;
- визначити особливості та види повноважень Президента України;
- проаналізувати проблеми взаємовідносин Президента України з гілками та органами влади;
- надати характеристику повноважень Президента України;
- проаналізувати сутність та функції консультативно-дорадчих органів при Президентові України;
- визначити специфіку підстав дострокового припинення повноважень Президента України;

- дослідити проблеми усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом* є суспільні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у взаємовідносинах Президента з органами законодавчої, виконавчої та судової влади під час реалізації ним своїх конституційних повноважень.

Предметом дослідження є норми чинного законодавства, положення сучасних та історичних доктринальних вчень щодо проблем визначення ролі і місця Президента як глави держави у системі вищих органів державної влади.

Методи дослідження. При написанні магістерської роботи використано як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи. Зокрема, застосування методу структурно-логічного аналізу дозволило дослідити інститут Президента як глави держави, визначити його соціальну і політичну роль, закономірності та тенденції розвитку, вплив на політичні процеси в Україні в умовах сьогодення (перший розділ). Діалектичний метод пізнання використовувався для загальної характеристики інституту Президента України (підрозділ 1.1.). Історико-правовий метод був використаний для дослідження питання щодо становлення та розвитку інституту Президента України (підрозділ 1.2.); порівняльно-правовий метод автор використав для дослідження вимог, які висуваються до кандидатури Президента України в порівнянні з іншими країнами світу (підрозділ 1.3.). Формально-логічний метод дозволив встановити специфічні особливості взаємовідносин між Президентом та парламентом (другий розділ); за допомогою методу аналізу та синтезу були проаналізовані повноваження Президента України (третій розділ); метод синтезу допоміг виявити та зробити висновки даного дослідження; за допомогою методу моделювання та прогнозування автор запропонував зміни до законодавства щодо діяльності Президента України (всі розділи).

Основний зміст та висновки магістерської роботи ґрунтуються на нормах Конституції України, чинних законів України, указів Президента України, постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, міжнародних договорів. Теоретичну базу дослідження становлять також політична, юридична, філософська, соціологічна наукова література, довідкові видання, та інші джерела за темою дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і рекомендації роботи доповідалися на студенській науковій конференції «Університетська молодь для сталого майбуття України» (17-18 листопада 2018 року, м. Миколаїв).

Структура магістерської роботи. Специфіка теми, сформульовані мета та завдання магістерського дослідження визначили логічну послідовність викладення матеріалу і структуру даної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що складаються з дев'яти підрозділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальна кількість сторінок – 102, обсяг основного тексту – 91 сторінка, кількість використаних джерел – 105 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми магістерської роботи, ступінь наукової розробки проблеми дослідження; визначені основна мета і конкретні завдання роботи, її об'єкт і предмет, методологічні, теоретичні та емпіричні основи. Розкривається теоретичне й практичне значення отриманих результатів і апробації роботи.

У **Розділі 1 «Правова природа інституту Президента України як глави держави»** досліджено поняття Президента України та визначено його роль як глави держави. Надано характеристику процесу становлення інституту Президента в незалежній Україні та виділено основні етапи його розвитку. Здійснено аналіз процедури обрання Президента України та вимог,

які до нього висуваються. Зроблено висновок про те, що роль Президента у розвитку правової і демократичної європейської держави вимагають підсилення вимог до кандидатури на його пост. Тому до них слід додати наявність вищої освіти та відсутність судимості. Обґрунтовано, що процес виборів Президента є застарілим і недосконалим. У зв'язку з цим автор підтримує розробників Виборчого кодексу, яким передбачається підвищення професійності членів виборчих дільниць, удосконалення системи складання та уточнення списків виборців, утворення постійної та більш оптимальної системи виборчих округів та виборчих дільниць, відділення передвиборчої агітації від інформаційного забезпечення виборів, уточнення поняття та змісту передвиборчої агітації, забезпечення більшої прозорості виборчого процесу. Встановлено, що з кожним роком кількість громадян, що беруть участь у виборах зменшується. У зв'язку з цим зроблено пропозиції до законодавства. Розділ складається з трьох підрозділів.

Розділ 2 «Компетенція президента України» присвячений дослідженню функцій та повноважень Президента України. Встановлено, що Президент України є, у першу чергу, главою держави, арбітром нації, наділений належним чином гарантованими представницькими і контрольними функціями в усіх сферах суспільного та державного життя. Таке призначення Президента України у механізмі Української держави зумовлює сутність і зміст його конституційно-правового статусу. Визначено, що проблеми взаємовідносин Президента України з гілками влади: законодавчою, виконавчою і судовою. Надано характеристика повноважень Президента України як глави держави та консультативно-дорадчих органів при Президентові України. Розділ складається з чотирьох підрозділів.

Розділ 3 «Дострокове припинення повноважень Президентом України» складається з двох підрозділів та присвячений дослідженню підстави дострокового припинення повноважень Президента України. Визначено, що Конституцією закріплено чотири підстави, але постановою Верховної Ради України визначено додаткову. Надано характеристику

процедури імпічменту Президента України, визначено проблеми, які можуть виникнути при її провадженні та надано відповідні пропозиції до законодавства.

ВИСНОВКИ

У **висновках** роботи викладено підсумки здійсненого дослідження, наведено теоретичні узагальнення і вирішення конкретної наукової задачі щодо визначення місця Президента України у системі стримувань і противаг.

До найбільш значущих належать:

1. Доведено, що Президент, як глава держави, втілює національну єдність, наступність державної влади, є гарантом незалежності і територіальної цілісності, арбітром нації, координатором діяльності державних органів. Президент України посідає окреме місце в системі органів державної влади. Не відносячись до жодної з гілок влади, глава держави є важливим елементом у системі стримувань і противаг. Починаючи з введення в незалежній державі інституту Президента України, він знаходиться в постійній динаміці та розвитку, що є результатом тривалої відсутності самостійності України та достатнього досвіду існування інституту президента. У цьому процесі Україна вже досягла позитивних результатів, на яких не можна зупинятися. Перед нашою державою стоїть завдання пошуку такої моделі інституту Президента України, яка могла б забезпечити належне функціонування політичної, економічної, соціальної та інших сфер суспільного життя, а також утвердження незалежної, демократичної, правової та соціальної держави.

2. Зроблено висновок про те, що становлення інституту Президента України пройшло непростий шлях, але Президент як глава держави завжди відігравав провідну роль в механізмі органів державної влади та визначенні вектору розвитку держави. Запровадження інституту Президента України в 1991 році відкрило новий етап в розвитку державності. Виділено шість етапів становлення інституту Президента України в незалежній Україні.

3. Визначено, що порядок обрання Президента України регулюється Законом України «Про вибори Президента України», прийнятим 1999 року, який не відповідає вимогам сьогодення. Численні порушення при проведенні виборів в Україні вимагають переосмислення сутності виборчого процесу. У зв'язку з автор підтримує розробників проекту Виборчого кодексу України та новели, що ним запроваджені: підвищення професійності членів виборчих дільниць, удосконалення системи складання та уточнення списків виборців, утворення постійної та більш оптимальної системи виборчих округів та виборчих дільниць, відділення передвиборчої агітації від інформаційного забезпечення виборів, уточнення поняття та змісту передвиборчої агітації, забезпечення більшої прозорості виборчого процесу тощо.

4. Встановлено, що проблемою виборів Президента України є абсентеїзм, низький відсоток участі громадян у голосуванні з різних причин (серед яких зневіра у чесності виборів, низький рівень правосвідомості, байдужість, відсутність реальної конкуренції кандидатів). Наслідками абсентеїзму є фальсифікації результатів виборів, невдоволення народу обраним Президентом, невинуватні витрати з Державного бюджету. З метою подолання цього явища запропоновано внесення зміни до Конституції України та Законів, а саме: 1) статтю 71 Конституції України доповнити такою нормою: «участь у виборах є обов'язковою»; 2) у Законах України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про місцеві вибори» скасувати положення щодо добровільності участі у виборах; 3) до Глави 15–А Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення» ввести норму про відповідальність громадян за неучасть без поважних причин у виборах чи референдумах у вигляді штрафу чи громадських робіт.

5. Визначено, що місце Президента у системі стримувань і противаг визначають його функції та повноваження, їх вичерпний перелік дискретно визначений у ст. 102 і ч. 1 ст. 106 Конституції України. Функції, тобто основні

напрями і види діяльності Президента України як глави держави, корелюються з його конституційними повноваженнями, тобто тими правами і обов'язками, якими Конституція України наділяє главу держави для належної реалізації його завдань і функцій. Повноваження Президента України охоплюють всі сфери суспільного та державного життя. Він є повноважним впливати на діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів судової влади для того, щоб підтримувати ефективність функціонування механізму держави і Української держави загалом.

6. Доведено, що взаємодія Президента та Верховної Ради виражається через їх повноваження, які закріплені Конституцією України. У визначених випадках Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, має право законодавчої ініціативи та вето. Проте, за умови належності більшості парламенту до партії Президента, останній здійснює значні втручання у діяльність Верховної Ради. В першу чергу це стосується висунення кандидатури Прем'єр-міністра. В політичній практиці часто виникають конституційні конфлікти, що пов'язані з так званим «дуалізмом виконавчої влади», Кабінет Міністрів України стає Кабінетом Президента.

7. Визначено, що Президент України також має широкі повноваження щодо формування інших органів влади. Конституція України надає Президенту України значні повноваження у сфері формування судової гілки влади. Згідно із принципом рівного представництва всіх гілок влади в Конституційному Суді України, призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України. Крім того, у визначеному законодавством порядку Президент України утворює та реорганізує суди загальної юстиції, здійснює перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років. Обґрунтовано, що призначення судді Президентом створює загрозу незалежності суду.

8. Визначено, що за загальним правилом термін повноважень Президента України складає п'ять років. Але з настанням об'єктивних чи суб'єктивних чинників, його повноваження можуть припинитися достроково. Чинною

Конституцією України закріплено чотири таких підстави. Попередній Президент покинув свій пост без дотримання передбачених Конституцією підстав і процедур. У зв'язку з цим Верховною Радою України було прийнято постанову «Про самоусунення Президента від виконання конституційних повноважень і призначення позачергових виборів Президента України». Це рішення досі викликає багато заперечень з позиції його конституційності, що вимагає від парламенту відповідного законодавчого врегулювання.

9. Зроблено висновок про те, що усунення Президента України з посту в порядку імпічменту за вчинення злочину є неможливим за Конституцією України. Для цього необхідним завданням є прийняття Закону України «Про імпічмент Президента України». Процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності, а згодом і до кримінальної. У законі пропонується суворо регламентувати процедуру усунення Президента з посту: визначити строки процесуальних дій, статус та обов'язки суб'єктів процедури, закріпити статус та гарантії спеціального прокурора та спеціального слідчого. Необхідним також є прийняття закону про тимчасові слідчі комісії, створення яких передбачене ч. 3 ст. 89, ч. 4 ст. 111, ч. 2 ст. 171 Закону України «Про регламент Верховної Ради».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Загарій Н.В. Місце і роль судової влади в системі стримувань і противаг між гілками влади. Матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2018: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Миколаїв, 2018.
2. Загарій Н.В. Система стримувань і противаг як основа демократичного політичного режиму. Матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2017: Досвід та тенденції розвитку

суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Миколаїв. 2017.

АНОТАЦІЇ

Загарій Н.В. Місце Президента України у системі стримувань і противаг. – Робота на здобуття освітнього рівня магістра за спеціальністю 081 «право» – Чорноморський національний університету імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Магістерську роботу присвячено дослідженню місця Президента України в системі стримувань і противаг. Надано характеристику становлення інституту Президента в Україні. Досліджено особливості порядку обрання Президента України і вимоги, які висуваються до його кандидатури. Визначено особливості та види повноважень Президента України. Проаналізовано проблеми взаємовідносин Президента України з гілками та органами влади. Надано характеристику повноважень Президента України. Досліджено сутність та функції консультативно-дорадчих органів при Президентові України. Охарактеризовано підстави дострокового припинення повноважень Президента України.

Ключові слова: Президент України, компетенція Президента України, вибори, імпічмент, система стримувань і противаг, уряд, парламент, суд.

Zagariy N.V. The place of the President of Ukraine in the system of checks and balances. - Work on obtaining an educational master's degree in specialty 081 «Law» - Petro Mohyla Black Sea National University, Nikolaev, 2019.

The master's thesis is devoted to the study of the place of the President of Ukraine in the system of checks and balances. The characteristics of the formation of the President's Institute in Ukraine are given. The features of the election order of the President of Ukraine and the requirements put forward for his candidacy are investigated. The features and types of powers of the President of Ukraine are

determined. The problems of relations between the President of Ukraine and the branches and authorities are analyzed. A description of the powers of the President of Ukraine is given. The essence and functions of consultative and advisory bodies under the President of Ukraine are investigated. The grounds for early termination of the powers of the President of Ukraine are described.

Key words: President of Ukraine, competence of the President of Ukraine, elections, impeachment, system of checks and balances, government, parliament, court.